

LÁNY VIRÁGZÓ VADRÓZSABOKORRAL
(CSIPKERÓZSA), 1910-1911 KÖRÜL

Olaj, karton, 46x34 cm
Jelezve jobbra lent: Gulácsy

Kikiáltási ár: 20 000 000 Ft
Starting price: 80 000 EUR

PROVENIENCIA:

- Sas Ede tulajdonában
- a Sas(s)-Markos család tulajdonában
[Dr. Markos György révén]

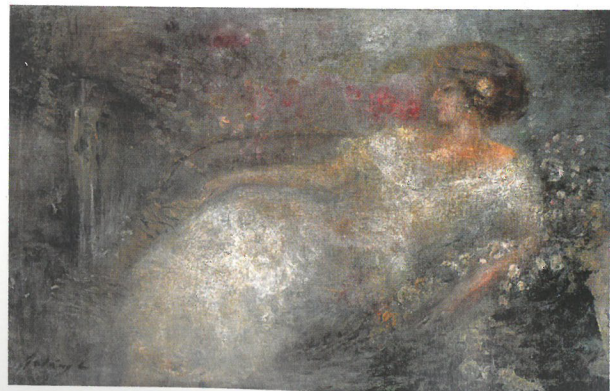
KIÁLLÍTVA:

- Gulácsy Lajos emlékkiállítás,
Székesfehérvár, István Király Múzeum,
1966. május 8. – június 26. [*Hópelyhes nő* címen]

SAS (s) Ede és családja.
A kép bal oldalán látható SAS Piroska, aki később Dr. MARKOS György második felesége lett. 1966-ban a festmény Dr. MARKOS György nevével szerepelt GULÁCSY Lajos székesfehérvári kiállításán.

GULÁCSY Lajos: Kereveten fekvő nő, 1908 körül, magántulajdon

E női arckép első tulajdonosa a századelő íróársadalmának egykor legendás, ma már kevésbé ismert alakja, Sas(s) Ede (1869-1928), akit kortársai "az irodalom mindenésének" neveztek^[1], hiszen úgyszólván minden irodalmi műfajban kipróbálta magát. Nem idegenkedett az ifjúsági irodalomtól sem (történeteket írt például Rin-Tin-Tinről, a híres farkaskutyáról), sőt "Bocs Bálint" álnéven meséket is írt. Korán felismerte az új média, a film jelentőségét is, több némafilm forgatókönyvének írója, dramaturgja.

Igazi hírnevét azonban a főként Nagyváradon kifejtett szerkesztői munkájának köszönhetette. Ez a város tekintetű leginkább maga választotta pátriájának. 1891-től a "Nagyvárad" című politikai napilap segédszerkesztője, 1893-95 között felelős szerkesztője, 1898-tól az I. világháborúig főszerkesztője.

Itt találkozhatott először Sas Ede Gulácsy Lajossal és művészetével. Azon túl, hogy Gulácsynak rokonai éltek a városban és annak vonzáskörzetében, három ízben is szerepelt itt kiállítóként: először 1908. áprilisában a "Magyar Művészet Műkereskedés" Rózsa Miklós által rendezett tárlatán, majd 1909. júniusában Böloni György rendezésében a MIÉNK művészcsoporthoz vendégművészeként, végül 1911. májusában Erdei Viktor társaságában.

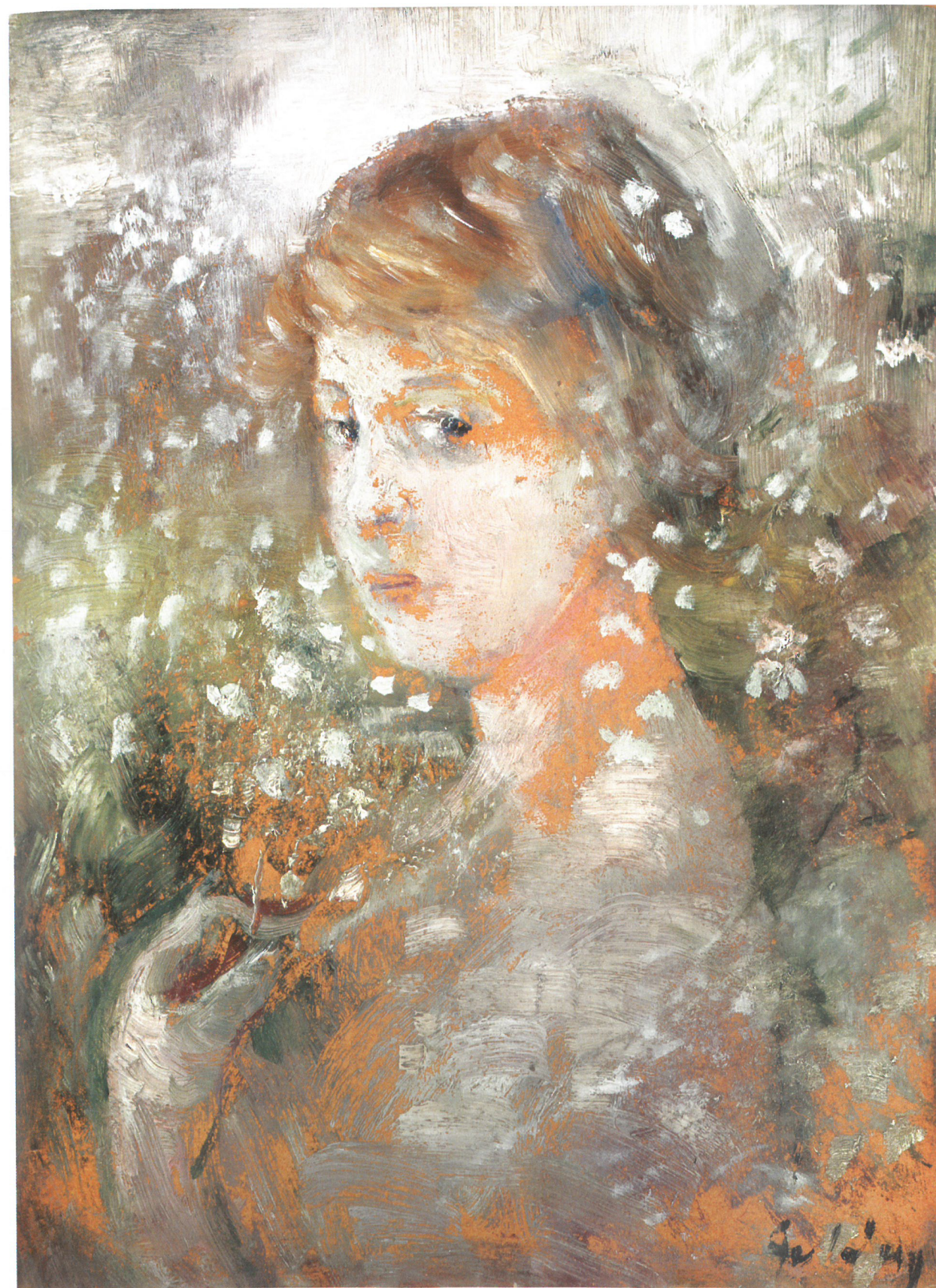
Kettőjük számára a legfontosabb nagyváradi összekötő láncszem Gulácsy Lajos jóbarátja, Dutka Ákos, aki ebben az időben Sas Ede beosztottjaként dolgozott a "Nagyvárad" című lap szerkesztőségében. Tőle tudjuk, hogy Sas Ede szívesen vásárolt műtárgyakat^[2], és figyelmét minden bizonnyal ő hívta fel barátja, Gulácsy Lajos művészetére, akinek első, 1908-as szereplését a "Holnaposok" matinéi kísérték, így a tárlat progresszív művészeti eseménynek számított a városban.

Sas Ede és Gulácsy Lajos azonban nemcsak személyesen ismerték egymást, hanem szinte baráti jó viszony állt fenn közöttük. Maga Gulácsy vall erről egyik, feltehetően Olaszországból, édesanyjához írott levelében, amikor arra kéri az akkor éppen Székelyhídon, a rokonainál nyaraló édesanyját, hogy tegyen egy kirándulást Nagyváradra, és járjon közbe a püspökségen valami egyházi megrendelés reményében:

"Egy kellemes napot töltenél Nagyváradon. – Sas Edét is meglátogatnád, ki nagyon szívesen venné és kitüntetőnek ezt a látogatást (cím: Uri utca). Ő mutattatott be a püspöknek, és szívesen tájékoztatna Téged ebben az ügyben."^[3]

A levél folytatásában részletesebben jellemzi Sas Edét, de ennél fontosabb az, hogy egy neki készítendő képről tesz említést:

"Természetesen kérni semmit nem kell, csupán tehetségemre és képességeimre hivatkozni, és főleg arra, mily szívesen látnak az olaszok. Kissé lehet fenyegetőzni is. Megmondani, hogy ha a magyar társadalom így bánik a művé-

széivel, úgy külföld jobb talaj, és inkább ad teret. – Ezt Sas Ede ügyesen meg is írja a lapjában. Mond [!] meg neki, hogy a Madonnáját meg fogom festeni. [kiemelés tőlem, M. G.] Nagy róka az öreg, de jó ember, nagyon kedves, figyelmes ember. Imponálj néki Kedves jó Anyám fellépéssel. – Mond [!], hogy a nagyváradi közösséggel egyáltalán nem vagy megelégedve, a művásárlás és pártolás igen sékélyes volt.^[14]

Az világosan kiderül az idézetből, hogy Gulácsy Lajos egy festményt ígért Sas Edének. Valószínű továbbá, hogy nagyváradi ügyeit előmozdítandó valóban elkészítette a képet, melyet "Madonná"-nak nevez. Lehetséges, hogy valóban egy Mária-képről van szó, de költői túlzásként egy olyan, ártatlanságot sugalló női arcképre is érthető a célzás, mint az itt látható festmény. Ezt megerősíti az, hogy nem ismerünk Sas Ede tulajdonából származó más Gulácsytól való női arcképet, hozzátevé, hogy Gulácsy Lajos ismert életművének női arcképeire nem jellemző a hagyományos Madonna-ábrázolás, sokkal inkább a Madonna-szerűség interpretációja.

A levél pontos dátuma nem ismert, de egy közelmúltban zajlott nagyváradi kiállítására tesz célzást, valamint egy későbbi szöveghelyen az "idei" római művészeti kiállításra utal, melyen kiállították "Flamma Vestalis" című festményét, amire 1911-ben került sor^[5]. Ezek alapján az 1911. májusában Erdei Viktorral közösen rendezett nagyváradi kiállítására utalhat, és a levél valamikor nyáron íródhatott comoi vagy cadenabbiai tartózkodása idején. Stíluskritikai megfontolásokból a szóban forgó női arckép is 1910 vagy 1911 körülre tehető, ami tovább erősíti a gyanút, hogy Gulácsy ezt a képet említi levelében.

Mivel a kép hátoldalán semmilyen címke vagy jelzés nincs, feltételezhető, hogy Sas Ede saját megrendeléséről van szó, és Gulácsy Lajos életében nem szerepelt kiállításon.

A festmény a Sas családon belül öröklődött tovább egészen máig, bár egy idő után a családba beházasodó Dr. Markos György neve szerepelt tulajdonosként. Így történt ez a festmény nagy nyilvános szereplése alkalmából is, amikor 1966-ban kiállították a Székesfehérváron rendezett nagyszabású Gulácsy Lajos emlékkiállításán^[6].

Gulácsy Lajos 1910 utáni festéstechnikájának felel meg, hogy a kép szinte valamennyi részén többszörös átfestés rétegei, míg a nőalak arcán és nyakán visszakaparások láthatók. Csúpn az arc és a virágot tartó kéz formailag kidolgozott, a kép többi része, így a háttér virágos ágai, sőt a nő karcsú alakja is sejtelmesen elmosódott. A széles ecsetvonásokra pöttyök, festékfoltok kerülnek, melyek fel-lazítják a felületet, így a nő és a virágok elmozdulni látszanak a háttérhez képest, és vibrációjuk lebegés érzetét kelti.

Ezt erősíti tovább a kép diszkréten bensőséges színvilága. Az egész festményt áthatja egy opálos ragyogás, mintha homályos ablakon át látnánk, vagy fakult fényképet

néznénk. Éppen ez az emlékszerűvé tett kép a legfontosabb eredmény Gulácsy pályáján az 1910-es években. A szürkés árnyalatból minden jelenlévő szín részesül anélkül, hogy monokrómmá változna az összhatás. A melegebb barnás, halványsárga sávokon szirmok rózsaszínnel futtatott fehérre, a háttérben ezüstös gyöngyházfények, a hajban egy kis halványlila szalag villan meg.

A nő teste olyannyira feloldódni látszik környezetében, akárha áttetsző üvegből volna, az arc és a kéz táján megsűrűsödik anyaga, de ezeken a részeken is több ponton megbomlik a forma zártsága. Az arc esetében a finom ecsetvonások hálójá alól az alap türemkedik elő, míg a bravúros ecsetkezeléssel kialakított kéz lendületes vonásai át-lépnek saját kontúrjukon, birtokba veszik környezetüket, uralják azt; a kézfej és az ujjak markáns jelenléte jellel változtatja a virágot tartó gesztust.

A festmény egyik stílusbeli előképének tekinthető a teljesen más tematikájú Extázis c. (1908) kép, másrészt hasonló megoldást látunk, de gazdagabb festőiséggel és komplexebb jelentésrétegekkel a voltaképpen merőben ellentétes nőtípust, a századforduló femme fatale-ját megjelenítő a Kereveten fekvő nő c. (1908 k.) olajképen.

Az arckép által megidézett asztrális nőtípus virágokkal körülvelt kompozíciója egészen az 1904-es Dal a rózsától című képig vezethető vissza. Az innen kiinduló nő-virág, nő-kert tematikai vonulat a szecesszió legjellegzetesebb képtémája, lényegében a stílus emblémája, hiszen a virág egyszerre lélekszimbólum és női jelkép; a nász és a gyász kísézője.

Gulácsy Lajos messzire eltávolodik e szecessziós kiindulóponttól. A tájképi keretben megjelenő nőalak kerteté változtatja a tájat, ugyanakkor a nő is fokozatosan a kert részévé válik, vegetatív létezési formába kerül, csak lelki és érzelmi vonásait őrzi meg, de ezek annyira felfokozódnak, hogy a Kert az ő érzelmi és szellemi aurájává formálódik (pl.: Rózsafa mellett álló lilaruhás nő, of., 1907-8; Rózsabokor mellett álló sötét ruhás nő, of., 1912 k., Kalapos nő rózsatővel, pasztell, 1914 k.).

A vizsgált kép nőalakja azonban némileg eltér Gulácsy imént körvonalazott nőtípusától. Szőkés barna haja fiúsan rövid, arca kerekded babaarc, nincs rajta nyoma gazdag lelki életnek. Törzse oldalt fordul, arca háromnegyed profilban, tekintete pedig Gulácsy esetében szokatlan módon kontaktust keres a nézővel. Ez a nézővel szembe forduló gesztus egyszerre nőiesen kihívó és gyerekesen dacos, a tekintet üressége arra vár, hogy megtöltsék tartalommal: látvánnyal és csodákkal. Már nem gyerek, de még nem nő: lány, azonban virágot tartó kezének kecsesen visszahajló íve, ujjainak rafinált mozdulata már a nőt sejteti.

Gulácsy Lajos különös vonzalmat érzett az egzotikus szép, törekeny fehér virágok iránt, melyek írásaiban gyakran szerepelnek nőalakokkal párhuzamba állítva. Legtöbbször a cameliát, oleandert, orgonát, az olea frag-

ranst és a rózsát említi. E virágokhoz vagy a törekenységig kifinomult nők tartoznak (pl. Pauline Holseel-camelia, Nasicamelia) vagy ártatlanságuk burkát feszítő szőke lányok (Aurelia-oleander, Emília).

Egyik úti noteszában a kis női arcképhez nagyon hasonló módon kapcsolódnak össze a fehér virágok a szőke lány kiváltotta vággyal, amit ugyanakkor már az emlékezés melankóliája színez, ráadásul megjelenik egyrészt a szembenéző tekintet dacos kihívása, másrészt a virágosó motívuma is, mint valami fehér mágia révülete:

"Fejér virágok hullanak. Fejér virágok hullanak.
Amália szép fejét reám hajtotta.
Szőke hajának hullámjátéka, mint lágy, dallamos szimfonia zeng fülembé ábrándos, vibráló hangon, majd csöndes mélabúval.
Amália hajfűrtjei, mint ábrándos dallamok oly átlátszóak, oly tébolyítók.
Most szembenéz velem. Most szembenéz velem.
Elkábulásom álmai, zenéi ezek. Halk hullámok. Zsongó hullámok.
Virágzó orgonafák illata. Halk hullámok. Zsongó hullámok.
Messze, nagyon távol fény villan.
Fátyoláradat. Körülfog egészen. Csillogó szilánkok."^[7]

A virágok Gulácsy festményein is komplex jelentés-mezővel rendelkeznek. A tárgyalt kis női arckép esetében – az ábrázolt virág a szirmok ovális formája –, az ágak elhelyezkedése alapján, továbbá a képen ábrázolt lány és Gulácsy érdeklődésének figyelembevételével leginkább vadrózsa (rosa canina), azaz csipkerózsa lehet, mely tavasszal rózsás-fehér virágot bont, ősszel pedig piros bogyókat terem (talán véletlen egybeesés, hogy Sas Ede 1903-ban Csipkerózsa címmel adott ki kötetet). A képen látható rózsabokor tehát a tavaszi virágzás állapotában van, akár az általa körülölelt serdülő szőke lány. A tisztaság és áttetszőség utolsó pillanata ez mindkettjük számára, de lehet, hogy a kép már csúpn ennek a pillanatnak az emlékképe.

Marosvölgyi Gábor

[1] Pásztor Árpád: Amilyeneknek én őket láttam, Pesti Napló, Vasárnapi melléklet, 1936. április 12., 40. oldal

[2] Dutka Ákos: "A Holnap" városa. Regényes korrajz a nagyváradi "A Holnap" születésének idejéről, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1955., 127. oldal

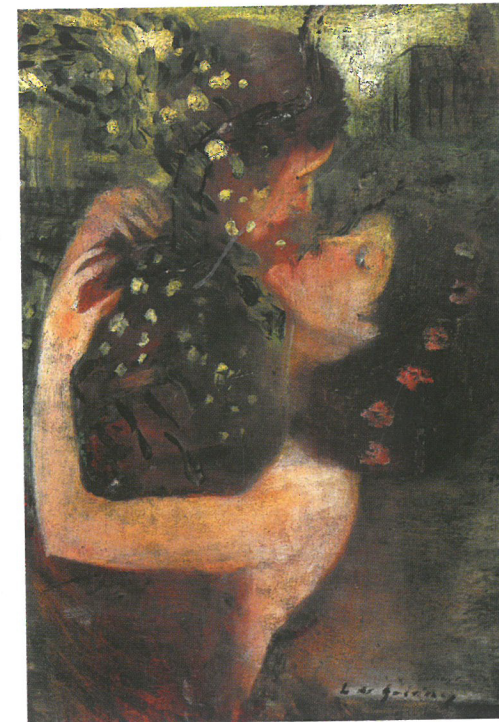
[3] Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fond 124/212/132.

[4] lásd 3. jegyzet

[5] Esposizione Internazionale di Belle Arti Roma, 1911., Ungheria, Pátria nyomda, Bp., 1911. (63. szám: Flamma vestalis)

[6] Gulácsy Lajos emlékkiállítás, Székesfehérvár, István Király Múzeum, 1966. május 8-június 26., a kiállítást rendezte: Kovalovszky Márta és Szabadi Judit, Székesfehérvár, az István Király Múzeum közleményei, 1966. [a kép Hópegyes nő címen szerepelt]

[7] Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fond 124/58/10.

GULÁCSY Lajos: Eksztázis, 1908 körül, Janus Pannonius Múzeum, Pécs

GULÁCSY Lajos: Dal a rózsától, 1904, magántulajdon

